# TALABALAR BAHOLASH JARAYONIDA SUN’IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALRI IMKONIYATLARI

**A.X.Boymurodov -** Chirchiq davlat pedagogika universiteti v.v.b. dotsenti

Sun’iy intellekt (SI) texnologiyalari orqali bilimlarni baholash imkoniyatlari, ushbu texnologiyalarni qo‘llashning afzalliklari hamda cheklovlari, shuningdek bilimlarni baholash jarayonida sun’iy intellektdan foydalanish ta’lim samaradorligini oshirish, baholash jarayonlarini avtomatlashtirish, talabalarning individual ehtiyojlariga mos keladigan baholash tizimlarini yaratishga imkon beradi. Bunda talabalarning bilim darajasini aniqlash uchun diagnostik va analitik yondashuvlardan foydalaniladi. Sun’iy intellekt asosida qurilgan baholash tizimlari tezkor va aniq natijalar chiqarish, ta’lim jarayonidagi kamchiliklarni aniqlash hamda pedagoglarga talabalarning rivojlanish dinamikasini kuzatishda yordam berishi mumkin. SI asosida yaratilgan baholash tizimlarining imkoniyatlari va cheklovlari tahlil qilinadi, ya’ni texnologiyalar talaba shaxsiyati va ko‘nikmalarini to‘liq aks ettira olishi mumkinligi, ammo inson ta’siri va talqin qilinishi zaruriyati ham mavjud ekanligi ko‘rib chiqiladi. Shu bilan birga, sun’iy intellektdan ta’lim jarayonlarida foydalanish masalalariga yondashuvlar, texnologik infratuzilmani rivojlantirish zaruriyati ham muhim mavzular qatorida o‘rganiladi [Miguel Martínez-Comesaña: 94].

Bugungi kunda sun’iy intellekt (SI) texnologiyalari tezkor rivojlanmoqda va u ta’lim tizimida ham muhim o‘rin egallamoqda. Bilimlarni baholashda SI qo‘llanilishi o‘qituvchilar va talabalar uchun yangi imkoniyatlar yaratib, an’anaviy baholash usullarini takomillashtirishda samarali vositadir.

O‘zbekistonda sun’iy intellekt (SI) rivojlanishi va qo‘llanilishi so‘nggi yillarda jadal suratlar bilan o‘sib bormoqda. Bir qancha sohalarda, xususan, sog‘liqni saqlash, ta’lim, iqtisodiyot va davlat boshqaruvida SI texnologiyalari keng qo‘llanilmoqda.

Jumladan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni bilan «Raqamli O‘zbekiston - 2030» strategiyasida sun’iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish va ularni mamlakatimizda keng qo‘llash raqamli ma’lumotlardan foydalanish imkoniyatini va ularning yuqori sifatini ta’minlash, ushbu sohada malakali kadrlar tayyorlash uchun qulay shart-sharoitlar yaratish belgilab berildi.

O‘zbekistonda sun’iy intellekt sohasida kadrlar tayyorlash uchun qator ta’lim dasturlari va loyihalar amalga oshirilmoqda. Jumladan, IT Park, Turin Politexnika Universiteti, Toshkentdagi bir qator texnik oliygohlar SI bo‘yicha kurslar taklif qilmoqda. Shuningdek, davlat tomonidan yangi IT yo‘nalishida oliy o‘quv yurtlari va maxsus ilmiy-tadqiqot markazlari ochilmoqda.

Sun’iy intellekt texnologiyalari sog‘liqni saqlashda, ayniqsa, tibbiy diagnostika va kasalliklar prognozi qilishda qo‘llanila boshlagan. Shuningdek, qishloq xo‘jaligida hosildorlikni oshirish va suv resurslaridan samarali foydalanish maqsadida SI algoritmlari ishlatilmoqda. Raqamli iqtisodiyotga o‘tish jarayonida SI raqamli ma’lumotlarni tahlil qilishda, iqtisodiy va moliyaviy jarayonlarni boshqarishda ham muhim rol o‘ynamoqda. Sun’iy intellekt asosidagi ta’limni baholash vositalari ko‘plab afzalliklarni beradi, jumladan, baholashning aniqligi va samaradorligini oshirish, o‘quvchilar uchun shaxsiy fikr-mulohazalarni yaratish va o‘qituvchilarga har bir talabaning o‘ziga xos ehtiyojlarini qondirish uchun o‘z o‘qitish strategiyalarini moslashtirish imkonini beradi.

Tez rivojlanayotgan ta’lim sohasida sun’iy intellekt (SI) integratsiyasi baholashda inqilob qilishga tayyor bo‘lgan katalizator bo‘lib xizmat qiladi. Ta’lim chegaralari kengayib borar ekan, bilimlarni o‘lchash va o‘lchash usullari va hatto biz qadrlaydigan bilim va tushunish turlari ham ajoyib o‘zgarishlarni boshdan kechirmoqda.

Sun’iy intellektning ushbu bosqichga kirishi nafaqat baholashning samaradorligi va aniqligini oshirishga, balki ularning mohiyatini qayta aniqlashga va’da beradi.

Baholash ta’limning asosi bo‘lib, o‘quvchilarni ham, fasilitatorlarni ham bilim olish yo‘lida boshqaradigan kompas bo‘lib xizmat qiladi. Ular o‘quvchilarning taraqqiyoti, kuchli tomonlari va qo‘shimcha e’tibor talab qiladigan sohalar haqida bebaho tushunchalarni beradi.

An’anaga ko‘ra, baholash imtihonlar, viktorinalar va topshiriqlar shaklida bo‘lib, ularning har biri muayyan ko‘nikma va malakalarni o‘lchashga qaratilgan. Biroq, ta’lim jismoniy sinflar va darsliklar chegarasidan oshib, virtual va onlayn makonlarni bilim manbalari va o‘zaro ta’sir maydonlari sifatida o‘z ichiga olganligi sababli, baholash paradigma o‘zgarishi ostonasida turibdi.

Ushbu siljishning asosiy drayveri sun’iy intellekt bo‘lib, u baholash imkoniyatlarini ilgari aniqlanmagan sohalarga kengaytirishga qodir va bizni baholash nima ekanligini va ularni o‘rganishda qanday qo‘llashimizni qayta ko‘rib chiqishga majbur qiladi[Shute, V. J., & Rahimi, S:299].

SI modellaridan foydalanish ta’limga katta ta’sir ko‘rsatdi, jumladan samaradorlikni oshirish, shaxsiylashtirilgan va global o‘rganish, ma’muriyatni yaxshilash va aqlli kontentni yaratish (virtual reallik, robototexnika, audio-vizual arxivlar yoki 3-D texnologiya).

Sun’iy intellekt tizimlari bilimlarni baholash jarayonini avtomatlashtirish orqali o‘qituvchilarni rutinviy vazifalardan ozod qilishga yordam beradi. SI asosida ishlab chiqilgan dasturlar talabalar ishlarini tez va ob’ektiv baholash imkonini beradi. Bu nafaqat testlarni, balki insholar, muammolar echimlari va boshqa murakkab topshiriqlarni ham baholashga qodir.

Sun’iy intellekt o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini chuqur tahlil qilishga yordam beradi. Misol uchun, talabalar javoblaridagi noaniqliklarni aniqlash, ularning qiziqishlari va o‘rganish tezligini hisobga olib, individual baholashlarni taqdim etadi. Bu esa har bir o‘quvchi uchun moslashtirilgan o‘qitish strategiyasini ishlab chiqishda yordam beradi.

An’anaviy baholashda inson omili tufayli noaniqlik yoki xato bo‘lishi mumkin. Sun’iy intellekt bu kamchiliklarni yo‘qotishga yordam beradi, chunki u o‘quvchilarning javoblarini aniq va bir xil mezonlarga asosan baholaydi. Shuningdek, inson xatolaridan xoli bo‘lib, teng imkoniyatlar yaratadi [Wang, F., & Beck, J. Ye. 455].

Sun’iy intellekt tizimlari hali to‘liq mukammallashmagan va ayrim cheklovlarga ega. Masalan, yaratib berilgan algoritmlar murakkab mavzularni to‘g‘ri baholay olmasligi yoki kreativlik va ijodkorlik kabi engil ko‘nikmalarni etarlicha aniqlay olmasligi mumkin. Shuningdek, texnologiyaga bog‘liqlik va o‘quvchilarning psixologik holatini to‘g‘ri baholash qiyin bo‘lishi mumkin.

Sun’iy intellekt o‘quvchilarga shaxsiy fikr-mulohazalarni taqdim etishda yordam berishi mumkin, bu ularga ularning taraqqiyotini kuzatish, o‘rganishdagi tendentsiyalarni aniqlash va o‘qish strategiyalari bo‘yicha ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Ushbu shaxsiylashtirilgan ishtirok nafaqat o‘rganishga egalik tuyg‘usini rivojlantiradi, balki butun umr davomida o‘rganish uchun muhim bo‘lgan metakognitiv ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Miguel Martínez-Comesaña, Xurxo Rigueira-Díaz, Impact of artificial intelligence on assessment methods in primary and secondary education: Systematic literature review, Revista de Psicodidáctica (English ed.), Volume 28, Issue 2, 2023, Pages 93-103,
2. Shute, V. J., & Rahimi, S. The Power of Learning Analytics and Artificial Intelligence for Assessment. In Yeducational Psychologist, (2017). 52(4), 297-310.
3. Wang, F., & Beck, J. Ye. Using SI in Yeducational Assessment: A Study of Computer Adaptive Testing in Math. In Journal of Yeducational Computing Research, (2013). 49(4), 453-475.